

Dijital Çağda İletişim Ahlakı Çalıştayı

9 Aralık 2023

Sonuç Raporu

YEKDER
YAYINLARI

DİJİTAL ÇAĞDA İLETİŞİM AHLAKI ÇALIŞTAYI

9 ARALIK 2023

SONUÇ RAPORU

YEKDER
YAYINLARI

YEKDER YAYINLARI – 38

DİJİTAL ÇAĞDA İLETİŞİM AHLAKI ÇALIŞTAYI / SONUÇ RAPORU

KATKI SAĞLAYANLAR: Uğur Özçelik - Elif Sena Gelgör - Esranur Aktaş - Ayten Nisa Genç

GRAFİK-TASARIM: M. Ediz Altındış

BASKI: E-Kitap / İSTANBUL, 2024

ISBN: 978-625-99996-9-2

İLETİŞİM: Sultantepe Mh. Cumhuriyet Cd. Fıstıkağacı İş Mrk. No: 39/2 Üsküdar İstanbul

Tel: (0216) 460 25 50

YEKDER Yayınları, Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği'nin (YEKDER) markasıdır.

© YEKDER Yayınları, 2024

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Dijital Çağda İletişim Ahlakı Çalıştayı

9

ARALIK
2023

Cumartesi

KATILIMCILAR

Doç. Dr. Ayhan Öz	Cüneyt Polat
Doç. Dr. Gülenay Pınarbaşı	Merve Akbaş
Dr. Öğr. Üyesi Tubanur Dönmez Umut	Mustafa Çuhadar
Dr. Esra Demirci	Mustafa Özbek
Psk. Mehmet Büyükçorak	Selvanur Yazıcı Sezgin

 Moderatör: Rabia Kuruner

Detaylı bilgi için:
0501 365 00 12
0216 460 25 50

 YEKDER
YANGIN EĞİTİM VE KÜLTÜR DERNEĞİ

 yekder
www.yekder.org.tr

Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği (YEKDER), “İslami ve insani değerleri yaşatmak ve yaşanmasına vesile olmak” gayesiyle, yaklaşık yarım asırdır kesintisiz süren bir yolculuğın adımlarından biri olarak, 2003 yılında İstanbul’da kuruldu. Bugün bu yolculuk, İLKE Vakfı çatısı altında, çok daha güçlü bir şekilde devam ediyor. YEKDER olarak, kurulduğumuz günden bu yana “çocuk”, “genç”, “yetişkin” ve “eğitimci”lere yönelik özgün eğitim programları, yayınlar ve materyaller geliştiriyor, uyguluyor ve modelliyoruz. Uzun yıllara yayılan saha tecrübemiz ve yaygın uygulama deneyimimizi, akademik birikimin sağladığı teorik yaklaşımla bütünleştiriyor, “kalbe dokunan eğitimler” üretiyoruz. Okul öncesine yönelik “Adab Okulu”, çocuklar için “Ev Okulu”, gençler için “Marifet Okulu”, eğitimciler için “Eğitimci Geliştirme Programı (EGP)”, “Öğretmen Seminerleri”; yetişkinler ve ebeveynler için “Ailede Din Eğitimi Programı (ADEP)”, “Tematik Okuma Grupları”, “Çevrimiçi Seminerler” ve “İnsan ve Toplum İlm-i Hâli” gibi, YEKDER tarafından geliştirilen programlar, bugüne kadar on binlerce kişiye ulaştı. Artık yurt içi ve yurt dışında onlarca kurum, yüzlerce merkezde, YEKDER tarafından geliştirilen eğitim modelleri, standart ve kriterleri korunarak uygulanıyor.

TAKDİM

Teknoloji günümüz dünyasında hızla gelişmeye devam etmekte, bireylerin hayatlarında önemli bir yer edinmekte ve kişilerin sahip oldukları çevrelerine etkilerde bulunmaktadır. Dijital dünyadaki içeriklerin, etkilerin, etkileşimlerin, dönütlerin ahlak zemininde nerede olduğu da önem taşımaktadır. Dijital dünyada sağlıklı iletişim ahlakına dair çözümler, sorunlar ile alana geniş ve çeşitli şekillerde fayda sunabilmek amacıyla sosyal mecralarda yer alan uzmanların tecrübelerinin paylaşılması ve çağın diline uygun şekillerde, nitelikli, sürdürülebilir yöntemler ortaya konulması ciddi önem arz etmektedir.

YEKDER Dijital Çağda İletişim Ahlakı Çalıştayı'nda ahlak teması; iletişim, ilahiyat, psikoloji, eğitim, sosyoloji ve dijital medya alanlarında ele alınarak, bireylerin dijital dünyada nerede ve nasıl konumlanması gerektiğine dair istişareler yapıldı. Alanında yetkin isimlerin konuşmacı olduğu çalıştay, ilgili alanlarda faaliyet gösteren konuşmacılar tarafından gerçekleştirildi. Bu çalışmada temel hedefimiz, dijital çağda sanal ile gerçeklik arasında bir bağlantı kurmak ve bu bağlantıyı ahlaki değerler üzerinden inceleyip sürdürebilmektir.

9 Aralık 2023 Cumartesi günü YEKDER'de gerçekleştirilen "Dijital Çağda İletişim Ahlakı" çalıştayında istişare edilen sorunlar ve çözüm önerileri elinizdeki sonuç raporunda bir araya getirilmiştir. Konuya ilgi duyan herkesin istifadesine açık olan raporumuzun alana katkı sunmasına temenni ediyoruz.

İstanbul, 2024

KATILIMCILAR

MODERATÖR

Rabia Kuruner – *YEKDER Yönetim Kurulu Üyesi*

KONUŞMACILAR

- Doç. Dr. Ayhan Öz – *Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi*
- Doç. Dr. Gülenay Pınarbaşı – *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Öğretim Üyesi*
- Dr. Tubanur Dönmez Umut – *Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi*
- Dr. Esra Demirci – *Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Araştırma Görevlisi*
- Psk. Mehmet Büyükçorak – *İbn Haldun Üniversitesi*
- Merve Akbaş – *Nihayet Dergi Editörü*
- Mustafa Çuhadar – *DİB Diyanet İşleri Uzmanı*
- Mustafa Özbek – *İletişim Platformu Derneği & İHH*
- Selvanur Yazıcı Sezgin – *THY Sosyal Medya ve Dijital Reklam Uzmanı*
- Cüneyt Polat – *Dijital Medya Uzmanı*

KOORDİNATÖR

Elif Sena Gelgör – *YEKDER Yetişkin Eğitimleri Sorumlusu*

RAPORTÖR

Esranur Aktaş – *YEKDER Araştırmacısı*

DİJİTAL ÇAĞDA İLETİŞİM AHLAKI ÇALIŞTAYI

ÇALIŞTAY SONUÇ RAPORU

Sorun Tespitleri
Çözüm Önerileri
Gelecek Perspektifleri

BİLGİNİN AHLAKİLEŞTİRİLMESİ MESELESİ

Bilginin denetlenmesi günümüzde sosyal mecraların yeterince kontrol edilememesi sebebiyle oldukça zor bir hal almıştır. Bilginin çok hızlı üretildiği bir ortamda olmak kontrol süreçlerini zorlaştırmaktadır.

Bilgi hem bir değerdir hem de değere konu olan bir edimdir. Değerdir çünkü insanın kendi yararına ve zararına olan şeyleri bilmesi için bilgiye gereksinimi vardır. Bilgi, doğru ve yanlış arasındaki farkı bize gösteren bir araç görevi görür. Diğer taraftan bilgi değere konu olan bir edimdir zira hangi bilginin doğru ve güvenilir olduğunun belli ölçütlerle tespit ve teyidi gereklidir. Doğru bilgi üretme ve üleşmeye dönük çaba da bununla ilişkilidir. Buna ilaveten elde edilen bilginin nasıl kullanılacağına da yine belli ölçütler üzerinden değerlendirilmesi gerekir ki bu da bilginin değere konu kılınmasıyla ilişkilidir. Bilginin ahlakileştirilmesi ifadesi daha çok mesele- nin bu yönüyle, yani bilginin değere konu kılınması süreciyle ilişkilidir.

İnsanın kendisiyle ilişkisi, kendine dair farkındalığı ve bilinci aynı zamanda ahlaki bir farkındalığı da beraberinde getirmektedir. Bilginin insanın özüne, insanın kendisine ne kadar yakıştığını fark edebilecek bir olgunluğa ve bilince ulaşması sağlanmalıdır. Bugün bilgi bir güç, meta ve pazarlanan bir obje gibi görülmektedir. Bir şeyin meta- laşması kendi özünden, değerinden çok şey kaybetmesine ve araç haline gelmesine neden olmaktadır.

Bugün medya değerlere uyan değil, değerleri belirleyen ve değiştiren bir araç olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla değerleri ön plana alarak bir farkındalık oluşturulma- ması, dışarıdan sunulan değerler üzerinden bir dünya görüşü ve yaşantı şekli inşa edilmesine neden olmaktadır.

Bilginin ahlakileştirilmesi fikri, başta medyada olmak üzere yanlış ve tahripkâr bil- gi anlayışına yönelik bir itirazı ifade etmektedir. Bilginin yeniden değerle buluştu- rulması içinde bulunduğumuz çağda bilginin üretim ve üleşiminde karşımıza çıkan problemin çözümü için son derece önemlidir. Bilgiyi ahlakileştirmek, bilginin yanlış amaçlarla kullanımını ve bilinçli olarak çarpıtılmasını engelleyecektir.

ÖNERİLER

- Bilgi güçten çok değer ile ilişkilendirilmelidir. Onun değeri gayesiyle ilişkilidir. İlim, iyiyi talep etmek ve iyiye ulaşmak gayesiyle talep edildiğinde gerçek değe-

rine tekrar kavuşacaktır. Bilginin “iyi” ile olan ilişkisi onun ahlaki tarafını işaret etmektedir. Bilgi de bir nevi tesettüre ihtiyaç duymaktadır ki burada tesettür ile kastedilen bilginin ahlaki boyutudur. Bilgi ile ahlak arasındaki mesafe kapatılmadır.

- Bilgi üretmedeki gaye, mutlak iyiye ulaşmak olmalıdır. Bu yönüyle bakıldığında bilgi aynı zamanda bir sorumluluktur. Kişi bilgiyi üretmiyorsa bir başkasının ürettiği bilgiye muhtaç kalmak durumundadır. Başta medya olmak üzere çevremizde gözlemlediğimiz bilgi kirliliği bilgi üretme noktasındaki eksiklikle ilişkili değerlendirilmelidir.
- Bilginin ahlakılığı aynı zamanda bilginin eyleme dönüşmesini de gerekli kılmaktadır. Bilip yapmamak bir ahlaki sorundur. Eylem, bilginin ahlakıdır. Doğruyu bilmek, doğruyu üretmek kadar doğruyu yapmak da bilginin ahlakılığı çerçevesinde değerlendirilmelidir.
- Topluma hem genel anlamda hem de bilgiyi arama ve kullanma noktasında ahlaki farkındalık kazandırılmalıdır. Bilgi okuryazarlığı aynı zamanda bilgiye dair bir ahlaki farkındalık süreci olarak de görülmelidir.
- Bilginin ahlakılığı bir bilinç üretmeyi gerekli kılar. Bunun için kendilik bilinci önemli bir itici güçtür. Kendini bilen, varlığını gayeli hale getiren kişi bilginin bu gaye ile olan ilişkisini fark etmekte de daha mahir hale gelecektir. Kendine yakışanı yapmak ahlaken rafine edilmiş bir bilgiyi gerekli kılacaktır.
- Bilgi ve ahlak arasındaki ilişkiyi problemlile hale getiren, bir nevi yapı sökücü işlev gören kavramlar yeni bir perspektifle okunmalı ve bu okuma topluma da yansıtılmalıdır. Örneğin özgürlük kavramının modern söylem içindeki anlamı bilginin ahlaki yönünü olumsuz etkilemektedir. İstedikini söyleme, yapma, paylaşma şeklinde kendi gösteren bu özgürlük anlayışı için etkili bir karşı söylem üretilmelidir.

TEKNOLOJİ ÇAĞINDA DAĞILAN ODAK VE KAYBOLAN AHLAK

Son zamanlarda algı-eylem muhakeme yeteneğinin yitimi insan ilişkilerinde fakirleşmeyi ve kültürel değerlerin önemsizleştirilmesini meydana getirmiştir. Meydana gelen problem ise ahlaki dezenformasyonu oluşturmuştur.

Günümüzde kapitalizm ve teknoloji hız kazanmış, beklenen hız beraberinde bir şeylerin maddi yanının olması beklentisini de oluşturmuştur. Bu durum kişinin kendi ait olduğu değerlerinin değersizleşmesi anlamına gelmektedir.

Söz konusu durumlardan hareketle birey, hızla akan çağ içerisinde bilginin önemini fark etmektedir. Burada asıl önem arz eden nokta ise insanın odağını kaybetmeden neye talip olacağı meselesidir.

ÖNERİLER

- Bireyin güçlendirilmesi, farkındalığının artırılması gerekmektedir. Fakat bireyin farkındalığının artırılabilmesi ailesinin de dahil olduğu kolektif bir çaba gerektirmektedir.
- Nevrotik hareketler ve psikolojik problemler daha ziyade bireyselleşmelerin fazla olduğu şehirlerde görülmektedir. Köy, mezra gibi kolektif yerlerde duygusal birliklik devam ettiği için bu problemlere daha az rastlanmaktadır. Bireyselleşmenin getirdiği problemlerin üstesinden gelebilmek için toplumun güçlendirilmesi gerekmektedir.
- Kültür ihracatı yapılmalıdır.
- Sağlıklı ve mutluluk verici haberler öne çıkarılmalıdır.
- İnsan neye talip olacağını sorgulamalıdır.
- Bilgiyi seçmeli, odağı ona yerleştirmeli ve yapılan işte sebatkâr olunmalıdır.

SOSYAL MEDYANIN ACI YÜZÜ

Ulusal ve uluslararası yaşanan krizlerde sosyal medyada birtakım problemler ortaya çıkmaktadır. Bunlardan başlıcası “duygusal istismar”dır. Yaşanan acı olaylar üzerinden manipülatif söylemler gerçekleştirilmesiyle beraber sahte hesaplar aracılığıyla bilgi kirliliği yayılarak kriz yönetimi sekteye uğratılmakta, her türlü bilgi sansürlenen bir şekilde halka sunulmaktadır. Sosyal medya aracılığıyla linç kültürü oluşturulmakta ve baskı yoluyla kişilerin “Whataboutism” (pekiyacılık) yoluyla sorgulanarak; “Neden diğer acıları ya da olayları paylaşmadınız?” zorbalığına maruz kaldığı görülmektedir. Örnek olarak son günlerde Filistin ile ilgili paylaşım yapan hesaplara “Neden Doğu Türkistan ile ilgili paylaşımınız yok?” sorusu üzerinden baskı yapıldığı tespit edilmiştir.

ÖNERİLER

- Öncelikli olarak her bölgede koordinasyon ekibi ve daimî kriz masaları oluşturulmalıdır. Oluşturulan ekibin ise tek elden yönetilmesi sağlanmalıdır.
- Kriz masalarında dezenformasyon ekibi bulunmalıdır.
- Saptanmış sorunlar çerçevesinde, uygulama yöneticileri ile gerekli durumlarda hesapları askıya almak hususunda mutabakat oluşturulmalıdır.
- Sorumlu kullanıcılar olarak acı pornografisi içeren paylaşımların yayılmasına engel olunmalıdır.
- Yaşanan olumsuz durumların duygusal yönden istismar edilmesine müsaade etmeyecek yasal yaptırımlar (para cezası vb.) hazırlanmalıdır.
- Okullarda her yaş düzeyinde farkındalığı artırmak için medya okuryazarlığı dersleri verilmeli, dijital ortamda baskı ve linç kültürüne yönelik çeşitli eğitimler gerçekleştirilmelidir..
- Sorumlu gazetecilik davranışı gerçekleştirilerek, görsellere müzik eklenmeden paylaşılması hakkında mutabakata varılmalıdır (medya etiği çerçevesinde uygulanabilir).
- Bireylerin medya okuryazarlığı eğitimi alması desteklenerek dezenformatif içeriklerden uzak durması gerektiği bilinci oluşturulmalıdır.

İÇERİK ÜRETİMİ ve TÜKETİMİNDE AHLAK

Geleneksel medya kanallarındaki pasif tüketici tecrübesinden farklı olarak sosyal medya kanalları, sıradan internet kullanıcılarına aktif bir üretici ve tüketici olma imkânı sunmaktadır. Sıradan internet kullanıcılarının sosyal medya kanallarına sağlıksız adaptasyonu ve bilinçsiz üretim ve tüketim döngüsü; yalan haber, manipülasyon, dezenformasyon, mezenformasyon, algoritma ve etkileşim odaklı içerik, linç/iptal kültürü gibi pek çok sorunun ciddi oranda artmasına neden olmaktadır. Tüm bunlar bireyler, toplumlar ve devletler bazında infial, kaos, kutuplaşma, nefret söylemi, otoriter rejimler, adalet sorunları, bilgi kirliliği ve infodemi gibi tehditlerin artmasına neden olmaktadır.

Sosyal medya kanallarının toplumun tüm kesimlerinde her geçen gün daha fazla kullanılması ve toplumun birbiriyle iletişim kurduğu kanalların değişmesiyle birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Yeni medya kültürünün içinde var olmaya çalışan kişiler, meslekleri ve konumları fark etmeksizin yeni medya kültürünün dayatmasıyla belli bir çerçevede yer almaya ve bir imaj sunmaya zorlanmaktadırlar. Hayatı kolaylaştırması amacıyla üretilen teknolojiler ve algoritmalar dijital içerik üreticilerinin karar alma süreçlerini birinci elden etkilemektedir. Paylaşılacak içeriğe, ne zaman paylaşılacağına ve nasıl bir dil/üslup kullanılacağına kadar algoritmalara bağımlı hâle getiren bir kültür deneyimlenmektedir.

Yeni medya kültürü, ürettiğimiz içerikler kadar tükettiklerimizi de etkilemektedir. Yapılan araştırmalar internette yanlış bilginin doğru bilgiye kıyasla altı kat daha hızlı yayıldığını göstermektedir. Yanlış bilgi teyit edilmediği takdirde kurumlar ve kişiler toplum tarafından bilinçsizce linç edilmekte ve toplumsal sorunlar doğuracak bir linç kültürü oluşmaktadır. Tüm bunlar beraberinde çeşitli ahlaki problemleri getirmektedir. Yalanın, kutuplaşmanın ve adaletsizliğin artması, özel hayat mahremiyetinin korunamaması gibi tehditlere karşı alınabilecek başat önlem, yeni medya kullanımı konusunda çocuktan yaşlıya tüm toplumu bilinçlendirme çalışmaları yürütmektir.

ÖNERİLER

- Kesinliği kanıtlanmamış bilgiler paylaşılmamalı, doğru bilgi etik bir yaklaşımla paylaşılmalıdır. Etkileşim elde edebilmek için yapılan sansasyonel haberlere karşı bilinçli olunmalıdır.

- Sosyal medyada yer alan haberlere yönelik “doğruluk kontrolü” (fact checking) uygulaması yaygınlaştırılmalıdır. Hem bireyler hem de yetkililer haber kaynağı, görsel ve tarih kontrolü, uzman görüşü, yapay zekâ ile kontrol vb. yöntemlerle haberlerin doğruluğunu ve kesinliğini kontrol etmeyi alışkanlık hâline getirmelidir.
- İnsan haklarına aykırı, onur kırıcı, kişi rızası alınmamış ve mahremiyeti ihlal eden görüntüler ve içerikler paylaşılmamalıdır. Bu konuda tüketiciler bilinçlendirilmelidir.
- Bireyler, toplumlar ve devletler olarak dijital dünyaya adaptasyon sağlanmalı; yediden yetmişe bilinç geliştirilerek yeni medyanın özgürlük, hakikat ve demokrasiyi ön plana çıkararak yönlerinden faydalanmak esas alınmalıdır. Devlet ve sivil toplum kuruluşları konu hakkında sorumluluk alarak ücretsiz eğitimler ve sosyal medya farkındalık çalışmaları gerçekleştirmelidir.
- Sosyal medyadaki içerik üretim ve tüketimine “ahlak” odaklı bir bakış açısı geliştirilmelidir.
- Sosyal medya kullanım etiğine dair farkındalık sağlayabilmeli ve bu etik kodları toplumların her yaşta ve özellikle fertlerine kazandırılması için çaba gösterilmelidir.

DİJİTAL ÇAĞDA BİREYLER ARASI İLETİŞİM FIKHI ve KONUMU

Tecrübelerimizin şekillendiği yeni vasat olan dijital ortamlarda bireyler arası etkileşim farklı bir boyuta taşınmış; yeni boyutta tecrübelerin, teamüllerin, ahlaki ve dinî pratikler de dâhil olmak üzere yaşam pratiklerinin aktarımı kısmen zorlaşmıştır. Zira karşındaki ile ilişkide duygusal ve duygusal durumu tecrübe edememek, eylemin uzak etkisini görememek, empatinin, diğerkâmlığın zayıflamasını da doğurmaktadır. Bu noktada ise teknolojiyi ahlaki ve fıkhi erdemlerle donanmış bireyler olarak nasıl kullanmalıyız problemi ortaya çıkmaktadır.

Dijital dünyada popüler kültürü üretme ve yayma da önemli bir rol oynamakta ve bu özelliği ile birçok toplumsal kurumu etkilemektedir. Özellikle çocuk ve gençlerin sosyalleşmesinde sosyal medya ve kitle iletişim araçlarının rolleri belirgin şekilde artmaktadır. Bu duruma paralel olarak dijital çağın “yerlileri” ile önceki kuşaklar arasında dilin kullanımı, semboller ve anlam kodları farklılaşmakta ve iletişim engelleri ortaya çıkabilmektedir.

ÖNERİLER

- Dijital dünyada bilgilerin paylaşılması, mahremiyetin korunması gibi hususları içerecek dijital medya okuryazarlığı adında bir ders eğitim müfredatlarına yer alınmalıdır.
- Dış denetim mekanizmalarının zaman zaman yetersiz olması hasebiyle iç mekanizmalarda murakabe bilinci oluşturulmalıdır.
- Değer bilinci aşılacak nitelikli içerikler, dijital yeterliliklere uygun şekillerde üretilmelidir.
- Doğru ile yanlışın, gerçek ile sahtenin, önemli olan ile olmayanın iç içe geçtiği nihilizmle karşı karşıya getiren dijital mecrada yer ve yönlerini bulabilmeleri için bireylerin uygun değerlerle donanmaları gerekmektedir.
- Dezenformasyon ve toplumsal provokasyona karşı haberin tahkiki ve tasdiki esas olmalı, fasıka itibar edilmemelidir.
- Çatışmalar iletişimi koparan hususlar olarak görülmemeli, farklı olanla diyalog imkanları artırılmalı ve farklılıklara hoşgörü gibi Kur ‘ani değerler öne çıkarılmıdır.

DİJİTAL DÜNYADA BİREYİN AHLAKİ PROBLEMLERİ

Dijital dünya bireylerin “görünür olabilmesine” imkân vermekte, onlara var olduklarını hissettirmekte, kendi söylemlerini üretebildikleri, seslerini duyurabildikleri bir alan açmaktadır. Beğenildikleri, onay ve takdir duygularını tattıkları bir vasat sunabilen sosyal medya bu itibarla bireyler için cazip görünse de beraberinde olumsuz neticeler doğurmaktadır.

Dijital sosyalleşme biçimlerinin öncelikli etkileşim biçimi halini alması, gerçek ilişkiler kurma becerisinin azalması sonucunu doğurmaktadır. Mükemmel ve güzel görünen kusursuz sahte profiller inşa edebilme imkânı hem hakikatten kopuşu hem de başkalarıyla iletişimde insanları aldatma ve dürüstlükten uzaklaşmayı beraberinde getirmektedir.

Dijital dünya, iletişimde ötekini filtreleme ve tek bir dokunuşla engelleme imkânı tanıdığı için kişiyi yalnızca onaylayan bir çevre ile karşılaştırmakta, öteki ile karşılaşma alanlarını azaltmakta, özeleştirme imkanlarını kısıtlamakta, böylelikle kutuplaşmaları desteklediği gibi kişinin narsist olma temayülünü de tetiklemektedir. Dijital şiddet, hakaret, siber zorbalıklar, başkasını aşağılama ve dışlamalarla ihtiram ilkesinin ihlali çok daha kolay bir hal alabilmiş ve yıkıcı hale gelebilmiştir. Dezenformasyon ve toplumsal provokasyona müsait ortamlar dijital dünyada yaygınlaşmış ve boyut değiştirmiştir.

Birçok şeyi kolaylaştıran dijital dünya kul hakkına girmeyi, tecessüs, gıybet ve iftira gibi sakınılması gereken günahları boyutlarını artırarak işlemeyi de mümkün kılabilmektedir. Dijital dünyada teşhirin daimî olarak teşvik edilmesi, mahremiyetin ihlallerine ve kaybına neden olmaktadır.

ÖNERİLER

- Hak ve hakikate vurgusu ile İslam düşüncesinde sahte insanlara (sahte profiller, fenomenler, gelip geçici trendler, nicelikler) karşı aslı olana dikkat çekilmeli, gerçekliğe tutunma ve hakikî olanla karşılaşma bilincini artırılmalıdır.
- Aile başta olmak üzere tesis edilen ortamlarda bireylerin kanaatleriyle var oldukları, değerli olma, takdir ve onay duygularını ölçülü bir şekilde tattıkları, sevinçlerini de üzüntülerini de paylaşabilecekleri güvenli ortamların tesisi gündem edilmelidir.

- Riyaya karşı tevazu ve ihlas mefhumları öne çıkarılmalıdır.
- Dijital dünyanın mahremiyeti göz ardı ederek görünür olmaya yönelik teşvikinin, esasında kullanıcıyı metalaştırmasıyla ilişkili olduğunu fark ettirilmelidir.
- Dijital dünyanın bireyi özgür ve düşünceleriyle, paylaşımlarıyla var kıldığı düşünülse de esasında teknolojilerin dijital dünyada gözetleme araçları olarak da işlevini sürdürmekte olduğunu fark ettirilmesi gerekmektedir.
- Dijital dünyada güvenlik, kişisel bilgilerin paylaşılmaması, mahremiyetin korunması gibi hususların dijital okur yazarlık eğitim müfredatlarına dahil edilmesi yanında müfredat, dini ve ahlaki değerleri haiz birer mukim olma bilincini de içerecek şekilde planlanmalıdır.

YAPAY ZEKÂ, METAEVREN ÇALIŞMALARI ve DÖNÜŞEN İLETİŞİM

Sanal dünyada nasıl bir kültürle muhatap olduğumuz meselesi çok önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern sonrası bireylerde oluşan aşırı rasyonellik ve sekülerleşme toplumlarda manevi ihtiyaçların artmasına ve insanları uç noktalarda yaşamaya teşvik etmiştir. Geline aşamada ise kültür endüstrisi devreye girmektedir. Yapay zekâ kişilerin manevi ihtiyaçlarını ele alarak çeşitli uygulamalar geliştirmiştir fakat bu uygulamalar daha suni kalmıştır. Bu noktada Müslüman kimliğe sahip kişilerin dünyada nasıl var olmaları gerektiği, dönüşen iletişimin neresinde ve nasıl yer alacakları problemi ortaya çıkmaktadır.

ÖNERİLER

- En hızlı çözüm olarak doğru dilde doğru mecralarda bulunmak gerekmektedir.
- Yapay zekâ ve metaevren dünyasında dinselleşme eğilimlerini iyi tanımlayıp, bir yandan da insanların kurumsal dinlerden neden uzaklaştığıyla ilgili fikirler ve nedenler, eksikler tespit edilip çözümler üretilmelidir.
- Kişiler, kurumlar, devletler ve üniversiteler hakiki ve sahte ihtiyaçlar arasındaki ayrımı net bir şekilde yapmalı ve söz konusu mecralarda günün dilinden hareketle anlatmalıdır.

KİŞİLER ARASI İLETİŞİM ARACI OLARAK SOSYAL AĞLAR

Hızla değişen dünyanın içerisinde iletişim de hızlı değişmekte, kişiler arası iletişim dijitalleşme boyutuna varmaktadır. Zamanla dönüşen iletişim kültürüne dair kişilerarası ahlaki koruyabilmek için herhangi bir kanuni altyapı bulunmamaktadır. Denetleme mekanizması ise zayıf kalmaktadır.

ÖNERİLER

- Kişilerin iyilik, ahlak, yardımlaşma, devlet politikalarıyla uyumlu şekilde hareket etmeye teşvik edilmelidir. İlgili süreç ağırlıklı eğitim ve bilinçlendirme süreçleriyle yönetilmelidir. Kamu ve STK'lara bu anlamda ciddi görevler düşüyor. Kişilerin sosyal medyayı bilinçli kullanması için eğitim, sosyal medya okur yazarlığı, etik gibi konularda tüm alanlarda eğitimler verilmelidir.
- Teknolojik gelişmeler çok hızlı ilerlemektedir. Bu durum ister istemez toplumda yerleşik kuralları da hızla dönüştürmektedir. Toplumların yapısını korumak için bu gelişmeler yakından takip edilmeli ve etkileri iyi ölçülmelidir. Kanuni altyapıları hazırlanmalıdır. Kanuni altyapıları hazır olmadığında birçok problemle karşılaşmaktadır. Bunun için planlı ve programlı bir sistem uygulanmalıdır.
- Çocuklara dijitalin yanında hayata dair tecrübeler de kazandırılmalıdır. Çocuklar dokunarak yaşayarak hayatlarını tecrübe etmelidir. Devamlı dijital dünyada olan çocuklar, oyunlar içinde olan çocuklar gerçek hayatla bağlarını koparmaya başladığında okul ve ailede iletişim kopmaya ve sorunlar yaşanmaya başlar. Onun için çocuklar önce dışarıdaki dünyayı iyi yaşamalı ki dijital ile arasındaki farkları iyi analiz edebilsinler. Gerçek deneyimin yaşayarak edindiğini bizzat deneyerek tecrübe ederek öğrenmeliler.
- Toplumu ortak paydalarda buluşturmak önemlidir. Toplum için önemli olan iyilik, ahlak, milli, manevi ve dini değerlerin önemi noktasında ortak noktalarda buluşmak toplumsal birlikteliğin sağlanmasına vesile olur. Bu konuların farklı yönlere çekilmesine engel teşkil eder.

DİNSEL ALANA YANSIMALARI İTİBARIYLA DEZENFORMASYON PROBLEMİ

Dijitalleşme, din ve ahlak ilişkisinde dezenformasyon en problemli alanlardan biridir. Dinsel alanla ilişkilendirilen dezenformasyon türleri, İslam karşıtlığı şeklinde örgütlü ve küresel boyutlarda görülebileceği gibi yanlış dinî içeriklerin servis edilmesi şeklinde bireysel alana da yansımaktadır. Dijital dünyada dinselikle ilişkili dezenformasyon sorunları dört başlık etrafında ele alınabilir: dijital mecralarda yayınlanan dinî içeriğin sahih kaynaklara dayanmaması; çeşitli toplumsal kesimlere (dindarlar, muhafazakârlar, İslamcılar vb.) yönelik eleştirel mesajların dinî imgelerle (başörtüsü, cami, imam, Kur'an kursu vd.) aktarılması; din eğitimi, din hizmeti, dinî yayıncılık yapan resmî kurumsal yapılara dönük hicivden kasıtlı uydurmaya varana dek bilgi düzensizliği ve dinsel alana yansıyan dezenformasyon problemlerine yönelik uzun vadeli stratejiler geliştirilmemesi.

ÖNERİLER

- Dezenformasyonun bir ahlak problemi olduğu dinsel alana yansımalarıyla da öğretilmeli, bu çerçevede politika üreten kurumlarca (İletişim Başkanlığı, RTÜK, TRT, Diyanet, MEB, Üniversiteler) faaliyetler (eğitim, yayın, bilgilendirme vd.) yürütülmeli; sivil toplum kuruluşlarının bu politikalara katkı sunan çalışmalarını desteklenmelidir.
- Medya profesyonellerine (muhabir, editör, yapımcı vd.) ve dijital mecralara dinî içerik üreten kişilere yönelik bilgilendirici (sahih kaynaklara dayalı içerik üretimi, hurafe ve batıl inanç ve akımlara yönlendirici içeriklere karşı özenli davranma, dinî içeriklerin reklam-pazarlama unsuruna çevrilmemesine dikkat etme vb.) faaliyetler düzenlenmelidir.

SOSYAL KİTLEYİ DOĞRU KULLANMA AHLAKI

Sosyal kitlenin doğru kullanımı Türkiye’de acı tecrübeler edindikten sonra gelişmeye başlamıştır. Gezi olayları ile sosyal kitlenin yanlış kullanımının nelere sebebiyet verdiği görülmüştür. Bunun aksine sosyal kitlenin doğru kullanımı ile 15 Temmuz darbe girişiminde halkın nasıl kenetlendiği ve doğru kanallarla iletişim kurarak harekete geçtiği de görülmüştür. Yaşanılan olaylardan hareketle sosyal medyayı nasıl anlamlı bir şekilde kullanabiliriz problemi ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Nihayet derginin kurumsal tecrübesi bir örneklem sayılabilir. Entelektüel bilginin, geçicilik çağında, sosyal medya platformlarında nasıl kullanılabileceğini düşünmek, kültürel seviyesi yüksek takipçiler için içerik üretebilmek veya takipçinin kültürel seviyesini geliştirmeye imkân sağlayan bir yayın politikası belirlemek esas konudur. Sosyal medyayı ortadan kaldırmak, platformları yasaklamak çözüm değildir. Çözüm, her kültürel seviyeden insan için sosyal medyada doğru haber kanalları oluşturabilmek ve bu kanallar sayesinde medya okur yazarlığının artmasını sağlamaktadır.

ÖNERİLER

- Doğru bilgi kaynaklarının kullanımıyla içerikler sağlayabilmek gereklidir.
- Kitlenin sahip olduğu entelektüel seviyeye göre içerikler oluşturulmalı.
- Kitlenin oluşturulan içeriklerde yer alan bilginin takibini yapabilmeli. Bir nevi açık istihbarat sağlamalı.
- Aktarılmak istenen içeriğin bozulmadan, sosyal medyanın kendi alan diliyle üretilmesi gerekmektedir.
- Yayıncının haber akışında “tık”lanma endişesi değil, doğru aktarımı noktasını esas olarak almayı asla bırakmaması gerekir.
- Sosyal medyayı bir “öcü” olarak belirlemek yerine, sosyal medyanın içinde doğru diller oluşturmak, o dili daha kapsamlı kullanmayı öğrenmek yani her platformdan doğru bilgiye ulaşımı sağlamak gerekmektedir.

DİJİTAL HABERCİLİKTE DOĞRULUK ve TEMEL İLKELER NELER OLMALI?

Kültür endüstrisine sahip olmamak, bu endüstriyi inşa edememek günümüzün öne çıkan problemlerinden biridir. Bugün Amerika, Hindistan, Çin gibi ülkelerin farklı alanlarda kültür endüstrisine devasa yatırımlar yapmasının altında yatan temel neden, bu gücün öneminin farkında olmalarıdır. Dezenformasyon, yalan haber, karalama, itibarsızlaştırma ve bunun gibi birçok olumsuz etkinin olduğu kitleleri etkileyen bir reformda yer almaktayız. Türkiye’de haberin ve haberciliğin tam anlamıyla bir kaidesi, yasası ve denetçisi bulunmamaktadır. Artık her birey, bir sosyal medya hesabı açarak haberci olma imkânına sahiptir. Künye bilgisi vermeden habercilik yaparak istenilen başlıkla istenilen bilgiyi internetteki devasa arşive dâhil etmek mümkündür. İnsan zihninin nasıl temiz tutulacağı, nasıl sağlıklı bir zihin yapısıyla yaşanabileceği sorularına cevap arayacak kitlelere sahip olunması gerekmektedir.

Günümüzde yalan haberin yayılma hızı doğru haberin yayılmasından binlerce kat fazladır. Dezenformasyonla mücadele eden teyit ve doğrulama platformları bir haberin doğruluğunu yayınlayana kadar yanlış bilgi çok kısa sürede yayılmaktadır.

ÖNERİLER

- Değerler ön planda tutularak harekete geçilmeli ve kültür endüstrisi oluşturulmalıdır.
- Değerlerine sahip çıkma gayesinde olan bireyler bu noktada hızlı aksiyon almalılardır.
- Globalde yer almayı sağlayacak somut adımlar atılmalıdır.
- Habercilikte doğruyu vermeye çabası en öncelikli çalışmalardan biri olmalıdır.

SONUÇLAR ve DEĞERLENDİRME

Dijital çağın ortaya koyduğu problemlerden biri, insanlar arasındaki iletişim ve etkileşimin çokça arttığı dönemlerde yaşanan ahlaki krizlerdir. Bir Müslümanın sahip olması gereken ahlaki prensipler, yaşamın her noktasında karşımıza çıkmakta ve doğru kararlar alma noktasında yol gösterici bir rol oynamaktadır.

İletişim kültürüne dair kişilerarası ahlaki koruyabilmek için hukuki bir altyapı bulunmamakta, denetleme mekanizması ise zayıf kalmaktadır. Bilginin denetlenmesinin oldukça zor bir hal aldığı bu dönemde bireylerin kendilerini bilinçlendirme gayesine sahip olmaları önem taşımaktadır. Bilgi denen güç unsurunun değer süzgecinden geçmesi bilginin hatalı amaçlar doğrultusunda kullanılmasının da önüne geçmektedir. Bu şekilde bilgi üretmek ahlaki bir sorumluluğu da beraberinde getirmektedir.

Yanlış bilgi (dezenformasyon), yalan haber ve itibarsızlaştırma gibi olumsuzluklar ile mücadele etmek ve doğru bilgiyi üretip yaygınlaştırmak günümüzde en önemli dijital hamlelerdendir. Değerlerin ön planda tutulduğu bir kültür endüstrisini oluşturma ve kültür ihracatında bulunma çabası dijital mecralarda etkin bir biçimde yer almanın etkin bir adımını oluşturmaktadır.

Teknolojinin hız alması ile kültürel değerlerin önemsiz hale gelmesi söz konusudur. Bu durum kişinin ait olduğu değerlerinin değersizleşmesi anlamına gelmektedir. Bireyin zihinsel ve manevi anlamda güçlendirilmesi, farkındalığının artırılması gerekmektedir. Fakat bireyin farkındalığının artırılabilmesi için ailenin de devrede olması gerekmektedir. Teknolojik gelişmelerin kontrollü ve sistematik olarak ilerletilmesi bu noktada katkı sağlayacaktır. Kişilerin iyilik, ahlak, yardımlaşma, devlet politikalarıyla uyumlu şekilde hareket etmeye teşvik edilmelidir.

Dijital mecralarda yer alan sorumlu kullanıcıların acı pornografisi içeren paylaşımlarının paylaşılmasına engel olmaları daha temiz içerikli platformlara sahip olmayı sağlayacaktır. Yaşanan olumsuz durumların duygusal yönden istismar edilmesine müsaade etmeyecek yasal yaptırımların yer alması bu konuda olumsuz içeriklerin azalmasına olanak sağlayabilmektedir.

Okullarda her yaş düzeyinde farkındalığı artırmak için medya okuryazarlığı dersleri verilmeli, dijital ortamda baskı ve linç kültürüne yönelik çeşitli eğitimler gerçekleştirilmelidir. Aile başta olmak üzere tesis edilen ortamlarda bireylerin kanaatleriyle var olabildikleri, değerli olma duygusunu, takdir ve onay duygularını ölçülü bir şekilde tattıkları, sevinçlerini de üzüntülerini de paylaşabilecekleri güvenli ortamların tesisi sağlanmalıdır.

Dijital dünyada güvenlik, kişisel bilgilerin paylaşılmaması, mahremiyetin korunma-

sı gibi hususların dijital okur yazarlık eğitim müfredatlarına dahil edilmesi yanında müfredat, dini ve ahlaki değerleri haiz birer mukim olma bilincini de içerecek şekilde planlanmalıdır.

Kesinleşmemiş bilgiler paylaşılmamalı, doğru bilgi etik bir yaklaşımla paylaşılmalıdır. Etkileşim elde edebilmek için yapılan sansasyonel haberlere karşı bilinçli olunmalıdır. Sosyal medya kullanım etiğine dair farkındalık sağlanabilmeli ve bu etik kodları toplumların her yaştan ve özellikle fertlerine kazandırma çabasına sahip olunmalıdır.

Dezenformasyonun bir ahlak problemi olduğu dinsel alana yansımalarıyla da aktarılmalı, bu çerçevede politika üreten kurumlarca eğitim faaliyetleri yürütülmeli; sivil toplum kuruluşlarının bu politikalara katkı sunan çalışmaları desteklenmelidir.

Dijital Çağda İletişim Ahlakı Çalıştayı

9 Aralık 2023

Sonuç Raporu

YEKDER

YAYGIN EĞİTİM VE KÜLTÜR DERNEĞİ

Sultantepe Mh. Cumhuriyet Cd. Fıstıkağacı İş Mrk.
No: 39/2 Üsküdar/İstanbul

+90 216 460 25 50 | bilgi@yekder.org.tr | www.yekder.org.tr

 yayginegitimvekulturnernei | yekderresmi | yekderofficial